

► Vestfálský mír: Instrumentum Pacis Monasteriensis (IPM), Instrumentum Pacis Osnabrugensis (IPO)

Historický úvod:

Třicetiletá válka (1618–1648) způsobila evropskému obyvatelstvu nezměrné utrpení. Původně náboženský konflikt mezi katolíky a protestanty na území dnešního Německa a střední Evropy přerostl postupně v čistě mocenský střet mezi Habsburky, vládnoucími kromě Svaté říše římské a podunajské monarchie také ve Španělsku, a zbytkem kontinentu (Dánsko, Švédsko, Francie, Sedmihradsko, Nizozemí). V polovině 40. let 17. století vyčerpání protivníci konečně našli cestu k jednacímu stolu: do vestfálských měst Münsteru, kde jednali Habsburkové s katolickými státy, a Osnabrücku, v němž probíhala jednání s protestanty (především se Švédy). Výsledkem více než tříletého snažení byly dvě mírové smlouvy, označované souhrnně jako vestfálský mír (münsterská část vystupuje nadále jako IPM, osnabrúcká jako IPO). Ten byl podepsán 24. října 1648. Jeho zrod nebyl jednoduchý, protože během jednání se teprve dojednávala pravidla diplomatického provozu, jehož důležitou součástí byl i složitý ceremoniál. Tato pravidla se následně stala základem pro budoucí mezinárodní jednání a čerpá z nich i současná diplomacie. Zároveň byly položeny základy nového mezinárodního politického systému, pro který se užívá název „vestfálský“. V Evropě se nadále měly nacházet suverénní státy a byly zásadně omezeny nároky obou nadstátních institucí – císařství zastupovaného středověkou Svatou říší římskou, od níž se oddělily samostatné státy jako Švýcarsko či Nizozemí, a papežství, které vestfálský mír jako nečestnou dohodu s kacíři (tedy protestanty) neuznalo. Habsburkové museli slevit ze svých hegemoniálních snah, což se projevilo znovu roku 1659, kdy Španělsko uzavřelo tzv. pyrenejský mír s Francií. Zůstali však nezpochybnitelnými pány v podunajské monarchii, do níž patřily i země Koruny české, drželi dále císařský titul, ačkoli moc nad dnešním Německem, rozdrobeným mezi různě velká teritoriální knížectví, byla oslabena, a udrželi si vliv v severní i jižní Itálii. Ve střední Evropě však vládli konfesijně heterogennímu celku, přičemž k prosazování katolicismu, který zastávali, mohli nadále přikročit jen ve svých dědičných zemích: v Čechách, na Moravě, v rakouských zemích, v omezené míře ve Slezsku a později také v Uhrách.

Vydání pramene v originále a dalších jazykových mutacích:

latinský originál:

přehled latinských vydání na <http://www.pax-westphalica.de/ipmipo/index.html>

německý překlad:

1./ online edice: <http://www.pax-westphalica.de/ipmipo/index.html> (součástí podrobný obsah)

2./ vydání z roku 1848 (Die Urkunden der Friedensschlüsse zu Osnabrück und Münster, Zürich 1848):

<https://books.google.de/books?id=yngRAAAAYAAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

PŘEKLAD VYBRANÝCH ČLÁNKŮ (Pavel Zavadil) – do výběru byly začleněny články týkající se obecného charakteru míru, habsburské monarchie a českých zemí, překlad byl učiněn většinou z IPO a IPM sloužilo jako doplněk (jen první bod vzat z IPM)

§ 1–6 IPM (dispositio, § 5 mluví o stavovském povstání a odpovídá Art. III,1 IPO)

[§ 1 IPM ± Art. I IPO]

Nechť je nastolen křesťanský mír, všeobecný a věčný, a pravé a upřímné přátelství mezi svatým Císařským Veličenstvem a svatým Nejkřesťanštějším Veličenstvem, rovněž mezi všemi jednotlivými spojenci a stoupenci řečeného Císařského Veličenstva, domem Rakouským a jeho dědici a následníky, především pak mezi kurfiřty, vévody a stavy císařství na straně jedné; a mezi všemi jednotlivými spojenci řečeného Nejkřesťanštějšího Veličenstva a jeho dědici a následníky, na prvním místě nejjasnější královnou a královstvím Švédským, ve vztahu ke kurfiřtům, vévodům a stavům císařství na straně druhé. Nechť je tento mír upřímně a vážně dodržován a zachováván tak, aby jedna strana uznávala užitečnost, čest a výsady strany druhé. Ať na všech stranách opětovně zavládne a rozkvetne věrné sousedství a bezpečné dodržování mírového a přátelského soužití.

[§ 2 IPM = Art. II IPO]

Nechť je na obou stranách navěky zapomenuto a všeobecně prominuto, cokoli bylo od počátku těchto nepokojů nepřátelsky učiněno, na jakémkoli místě, jakýmkoli způsobem a jakoukoli stranou, jednou či druhou. Nikdo nechť ani z těchto důvodů, ani z jakékoli jiné pohnutky či záminky nikomu druhému napříště nechystá ani nezamýšlí chystat, ani nedovolí jakýkoli projev nepřátelství, protivenství či překážení ve věci osob, stavu, majetků či bezpečí, ani skrze sebe ani skrze jiného, ani tajně, ani veřejně, ani přímo ani nepřímou, ani cestou práva, ani cestou činu, ani na území říše, ani kdekoli mimo, navzdory jakýmkoli předchozím ujednáním, která by tvrdila opak. Nechť jsou všechna příkoří, násilí, ústrky, škody a výdaje učiněné na obou stranách jak před válkou, tak v jejím průběhu slovem, písmem či skutkem v plném rozsahu prominuty bez jakéhokoli následku pro osoby a majetky. Cokoli z vyjmenovaného by jeden mohl požadovat po druhém, budiž navěky pohřbeno v zapomnění.

[§ 3 IPM # IPO]

Aby byla v budoucnu ještě upřímněji stvrzena důvěra vzájemného přátelství mezi Císařem, Nejkřesťanštějším králem, kurfiřty, vévody a stavy císařství (a naplněn níže uvedený článek [myšlen §§ 111–120 IPM]), nechť jeden účastník mírové smlouvy nepodporuje nepřitele toho druhého, přítomného či budoucího, z žádného titulu, z žádné záminky ani z důvodu nějaké neshody či války proti druhému, ani zbraněmi, ani penězi, ani vojskem, ani zásobováním, nechť nedovolí odpočívat, pobývat ani procházet žádnému vojsku, které by kdokoli vypravil proti druhému účastníku této mírové smlouvy.

Oblast Burgundska, jak se definuje v této mírové smlouvě, nechť je a zůstává součástí říše i poté, co utichne spor mezi Francií a Španělskem. Ani císař, ani žádný ze stavů říše se nebude vměšovat do bojů, které se tam aktuálně vedou.

Pokud v budoucnu nastanou rozpory mezi těmito královstvími, nechť vždy pevně platí výše uvedené vzájemné ujednání mezi celkem říše a králi a královstvím Francie o tom, že jeden nebude podporovat nepřátele toho druhého. Jednotlivé stavy však mohou svobodně podporovat jedno či druhé království mimo hranice říše, ovšem jedině v souladu s říšskými ustanoveními.

[§ 4 IPM # IPO]

Spor o Lotrinsko bude urovnán buď pomocí rozhodčích stanovených oběma stranami nebo smlouvou mezi Francií a Španělskem nebo nějakou jinou smírnou cestou. Jak císař, tak kurfiřti, vévodové a stavy císařství mohou volně vstupovat a angažovat se v mírových vyjednáváních a dalších jednáních směřujících k míru; nesmějí se však angažovat ve vojenském či válečném řešení sporu.

[§ 5 IPM ÷ Art. III,1 IPO]

V souladu s tímto ujednáním o vzájemné a všeobecné beztrestnosti všichni jednotliví kurfiřti, vévodové a stavy Svaté říše římské (rozumí se bezprostředně závislá říšská šlechta) a její vazalové, poddaní, občané a obyvatelé, jimž v důsledku českých a německých nepokojů nebo smluv, uzavřených na jedné či druhé straně, povstalo z jedné či druhé strany nějaké příkoří nebo škoda, vzniklá jakýmkoli způsobem a z jakékoli záminky jak po stránce jmění a držby lenní, podlenní a alodiální, tak po stránce hodností, imunit, práv a výsad, nechť jsou plně navráceni ve věcech církevních i světských do onoho stavu, jež požívali před jeho ztrátou nebo jej právem mohli požívat. Všechny změny, které se v mezičase odehrály na úkor těchto práv, se anulují.

[§ 6 IPM ~ Art. III,2 IPO]

Jestliže vlastníci majetků a práv, které mají být vráceny někomu jinému, mají za to, že se na ně vztahují spravedlivé výjimky, pak tyto výjimky nemohou v žádném případě zamezit onomu vrácení. Teprve zpětně budou prozkoumány a projednány před příslušným soudcem.

Art. IV,3 IPO = § 11 IPM (kurfiřtství zůstává Bavorsku)

[Art. IV,3 IPO = § 11 IPM]

Za prvé, pokud jde o bavorský dům, kurfiřtská hodnost, kterou měli dříve falčtí kurfiřti, se všemi královskými právy, úřady, insigniemi a všemi výsadami, které se k této hodnosti vztahují, bez jediné výjimky, stejně jako Horní Falc s hrabstvím Cham a vším příslušenstvím, královskými právy a výsadami, jak doposud, tak i do budoucna, náleží panu Maxmiliánovi, rýnskému kurfiřtovi, bavorskému vévodovi a jeho potomkům a celé vilémovské linii, dokud v ní bude mužské potomstvo.

Art. IV,6 IPO = § 14 IPM (stavovské povstání a falcká restituce)

[Art. IV,6 IPO = § 14 IPM]

Dále nechť se celá Dolní Falc se všemi jednotlivými církevními a světskými majetky, právy a příslušenstvími, jichž před českými nepokoji požívali falčtí kurfiřti a vévodové, se všemi dokumenty, registry, účty a ostatními na ně navazujícími akty, vrátí v plném rozsahu témuž [pánovi Karlu Ludvíkovi], přičemž se anuluje vše, co je s tím v rozporu. Děje se tak pod záštitou císařské autority, tak aby se ani Katolický král, ani nikdo jiný, kdo by držel něco z vyjmenovaného, žádným způsobem neprotivil této restituci.

Art. IV,51 IPO = § 40 IPM (amnestie mimo dědičné země)

[Art. IV,51 IPO = § 40 IPM]

Konečně nechť je všem jednotlivým vojenským důstojníkům a vojákům, jakož i rádcům a úředníkům, světským i církevním, jakéhokoli jména a stavu, kteří bojovali na jedné či na druhé straně nebo na straně jejich spojenců a stoupenců, ať v civilních nebo vojenských službách, od nejvyšších po nejnižší, od nejnižších po nejvyšší, bez jakéhokoli rozlišování či výjimek, s manželkami, dětmi, dědici, nástupci, služebníky, po stránce osob i majetku navrácen ve všech ohledech po stránce života, pověsti, cti, svědomí, svobody, práv a výsad ten stav, jehož požívali před zmíněnými nepokoji nebo jej po právu mohli požívat. Nechť se jejich osobám a majetkům nestane žádná škoda, nechť se proti nim nic nepodniká ani se neobviňují, nechť se na ně v žádném případě a pod jakoukoli záminkou nevaluje žádný trest a žádná újma. Toto vše se v plném rozsahu dotýká i těch, kteří nejsou poddanými a vazaly císařského majestátu a domu Rakouského.

Art. IV,52–55 IPO = § 41–44 IPM (dědičné země)

[Art. IV,52 IPO = § 41 IPM]

Dědičným poddaným a vazalům císaře a domu Rakouského se dostává stejného prominutí po stránce osob, života, pověsti a poct. Nechť je jim zaručen bezpečný návrat do bývalé vlasti za podmínky, že budou respektovat zákony království a území, kam se coby do vlasti vracejí.

[Art. IV,53 IPO ± § 42 IPM]

Pokud se však týká jejich majetku: pokud jej ztratili konfiskací nebo jiným způsobem dříve, než přešli na stranu Švédska či Francie (třebaže zplnomocnění vyslanci Švédska dlouho a velice naléhali, aby byl navrácen i tento majetek), a protože císařskému majestátu v této věci nikdo jiný nic nemůže přikazovat a protože kvůli stálému odporu císařských zplnomocněnců nemohlo být učiněno jinak, neboť císařské stavy usoudily, že není v zájmu císařství vést válku jen pro tuto věc: nechť jsou tedy tyto majetky i nadále ztraceny a zůstávají novým vlastníkům.

[Art. IV,54 IPO ± § 43 IPM]

Ten majetek, který jim byl zabaven až poté a z té příčiny, že se pustili do boje proti císaři a Rakouskému domu na straně Švédů nebo Francouzů, budiž jim navrácen ve stavu, v jakém se nyní nachází, bez nároku na odškodnění za ušlý zisk či za způsobené škody a náklady.

[Art. IV,55 IPO = § 44 IPM]

V ostatních případech, v Čechách a v jakýchkoli dalších dědičných územích císaře podléhajících augšpurskému vyznání, pokud jde o věřitele a jejich dědice a jejich soukromé nároky, pokud nějaké mají a pro jejich prosazení začali konat či vznášet žaloby, budiž jim dopřáno právo a spravedlnost stejně a bezrozdílně jako katolíkům.

Art. V,1–2 IPO ← § 47 IPM (vztah k augšpurskému míru a normální rok 1624)

[Art. V IPO ← § 47 IPM]

Protože neshody, které mezi sebou měli kurfiřti, vévodové a stavové císařství různého vyznání, zavdaly z velké části podnět a příčinu k současné válce, dohodla se a zřídila následující ustanovení.

[Art. V,1 IPO ← § 47 IPM]

1. Dohoda uzavřená roku 1552 v Pasově a následující náboženský mír z roku 1555 bude zachován v platnosti a považován za svatý a nenapadnutelný ve všech svých člancích, ujednáních a závěrech s jednohlasným souhlasem císaře a kurfiřtů, vévodů a stavů jednoho i druhého náboženství tak, jak se potvrdilo v Augšpurku v roce 1566, a potom na různých všeobecných sněmech Svaté říše římské.

Co se však v této přítomné smlouvě svorně odsouhlasilo ve věci některých sporných článků těchto předchozích smluv, nechť se za účelem udržení stálého míru respektuje jak na soudech, tak jinde, dokud se s pomocí Boží nedospěje k nějaké dohodě o příslušném náboženství. Nebude se brát ohled na odpor či protest, který by podal jakýkoli duchovní či světský hodnostář v rámci i mimo rámec říše; všechny takové protesty se uzavřením přítomné smlouvy prohlašují za neúčinné a neplatné.

Ve všem ostatním nechť se dodržuje přesná a vzájemná rovnost mezi kurfiřty, vévody a všemi jednotlivými stavy obojího náboženství, pokud bude v souladu s přítomnou dohodou po stránce státního zřízení a říšských ustanovení. Co je spravedlivé pro jednu stranu, musí být spravedlivé i pro stranu druhou, a proto se natrvalo zakazují jakékoli násilné skutky jedné strany proti druhé, zde i na jakémkoli jiném místě.

[Art. V,2 IPO ← § 47 IPM]

2. Mezním termínem, od něhož se má započít s restitucí věcí církevních a od nich se odvíjejících věcí politických, se stává 1. leden 1624. Nechť dojde k plnému a bezpodmínečnému návratu všech kurfiřtů, vévodů a stavů jednoho i druhého náboženství, čímž se rozumí svo-

bodná říšská šlechta a komunity a vesnice přímo podléhající císaři, k tomuto datu. Anulují se všechny rozsudky, dekrety, smlouvy, dohody, konfiskace a jiné exekuce dané po tomto datu, a vše se navrácí do stavu řečeného roku a dne.

Art. V,38–41 IPO ← § 47 IPM (slezské a dolnorakouské náboženské výjimky)

[Art. V,38 IPO ← § 47 IPM]

13. Rovněž slezští vévodové náležející k augšpurské konfesi, totiž pánové na knížectvích Břeh, Lehnice, Minstrberk a Olešnice, stejně jako město Vratislav, si zachovají svá práva a výsady ve věci vyznání augšpurské víry, jež získali z císařské a královské milosti před válkou.

[Art. V,39 IPO ← § 47 IPM]

Pokud se týká hrabat, baronů, šlechticů a jejich poddaných v ostatních slezských vévodstvích, kteří podléhají bezprostředně královské komoře, a dále pokud se týká hrabat, baronů a šlechticů, kteří mají v nynější době sídlo v Dolních Rakousích, dovoluje se, třebaže císařskému majestátu náleží právo reformovat náboženské vyznání neméně než jiným králům a vévodům, nikoli s ohledem na dohodu sjednanou výše v článku „Pacta autem etc.“ [„Ty dohody...“, Art. V, 33], nýbrž na přímluvu Její Výsosti královny Švédska a na výraz milosti na naléhání stavů augšpurského vyznání, aby hrabata, baroni a šlechticové ve výše zmíněných slezských vévodstvích a jejich poddaní nebyli nuceni opustit svá sídla a vzdát se majetku, ani se jim nezakazuje vyznávat augšpurskou víru v oblastech sousedících s jejich územím, pokud budou v jiných ohledech žít mírumilovně a spořádaně a budou svému svrchovanému panovníkovi zachovávat náležitou oddanost. Pokud se však o své vůli vystěhují a nebudou chtít své državy prodat, nebo to pohodlně nebudou moci udělat, bude jim dovolena možnost svobodného přístupu, aby mohli své majetky kontrolovat a starat se o ně.

[Art. V,40 IPO ← § 47 IPM]

Mimo to, co se výše dohodlo stran jmenovaných slezských vévodství, která bezprostředně podléhají královské komoře, svatá Císařská Výsost dále slibuje, že jakmile o to po uzavření míru požádají, dovolí těm, kteří v těch vévodstvích vyznávají augšpurskou víru, vystavět na jejich vlastní náklady tři kostely tohoto vyznání v blízkosti měst Svídnice, Javor a Hlohov, a to na vhodných místech poblíž hradeb, která svým císařským nařízením stanoví.

[Art. V,41 IPO ← § 47 IPM]

Přestože bylo v přítomné dohodě rozmanitě pojednáno o větší svobodě náboženského vyznání ve jmenovaných i dalších královstvích a oblastech spadajících pod císařský majestát a Rakouský dům, nemohlo být pro námitky císařských zplnomocněnců vyhověno ve všem. Proto si Její Výsost královna Švédska a stavy augšpurského vyznání vyhrazují možnost z tohoto důvodu na nejbližších sněmech, nebo jinde u své císařské milosti, vždy při zachování míru a vyloučení všeho násilí a nepřátelství, vznášet v přátelském duchu další návrhy, případně pokorné žádosti.

Art. XVI,14(1) IPO ± § 106(1) IPM (odchod švédských vojsk z území dědičných zemí)**[Art. XVI,14(1) IPO ± § 106(1) IPM, XVI,14(2) IPO ± § 107 IPM]**

Místa, města, vsi, osady, hrady, tvrze a pevnosti obsazené a držené vojsky obou jmenovaných válčících stran jak na území Českého království a dalších dědičných územích císaře a Rakouského domu, tak na ostatních územích říše, které obsadily a drží výše zmíněné válčící strany a které se vzdaly při klidu zbraní na jedné nebo druhé válčící straně, nebo jakýmkoli jiným způsobem, se bezodkladně navrací svým dřívějším zákonným držitelům a pánům, ať jsou to přímé či nepřímé říšské stavy, církevní nebo světské, ve smyslu svobodné říšské šlechty, a ponechají se jim k volnému nakládání, jak jim přísluší podle práva, zvyku nebo z titulu přítomného ujednání. Nebere se ohled na jakékoli donace, infeudace nebo převody (s výjimkou těch, které se udály ze svobodné vůle některého ze stavů), na závazky učiněné za účelem vykoupení zajatců nebo aby se předešlo drancování a vypálení nebo závazky nabyté z jakéhokoli jiného důvodu na úkor původních zákonných pánů a držitelů. Ruší se všechny smlouvy, dohody a jakákoli další ujednání, které jsou v rozporu s tímto navrácením do původního stavu. Toto všechno se anuluje, pokud nebylo stanoveno jinak v předcházejících člancích, které se týkaly zadostiučinění vůči královně a království Švédskému a odpovídají zadostiučinění a re-kompenzaci některých kurfiřtů a vévodů římské říše, nebo které se staly předmětem výjimek a rozhodnutí na jiný způsob.

Toto navrácení obsazených míst, jak ze strany jeho Císařské Výsosti, tak Její královské výsosti Švédské, tak ze strany spojenců a stoupenců obou stran se učiní vzájemně a v dobré víře.

■ Historické otázky přímé

(odpověď lze nalézt v samotném textu):

1. Češi a Moravané patřili mezi císařské „dědičné poddané“. Jaké je jejich postavení podle vestfálského míru? Co se má stát s bývalým majetkem, který jim byl zkonfiskován a prodán novým vlastníkům?
2. Která území v západní Evropě byla předmětem sváru mezi Francií a Španělskem?
3. K jakému datu se mají navrátit poměry, tj. od jakého data se anulují všechny právní úkony? Jaký je vztah tohoto data k českým poměrům a co toto datum znamenalo pro české země?
4. Na jaké předchozí míry a dohody se vestfálský mír odvolává a jak se k nim staví?

■ Historické otázky kontextuální

(otázka vychází z textu, odpověď je třeba nalézt s pomocí dalších textů, např. učebnice, internetu atd.)

1. Kteří panovníci mír uzavírají? Kdo se skrývá pod označením „Svaté Císařské Veličenstvo“, „Katolický král“ a „Svaté Nejkřesťanštější Veličenstvo“? Jak tyto tituly vznikly?
2. Které panovnické rody jsou v textu označeny jako „dům Rakouský“ a „dům Bavorský“?
3. Kdy a proč byl falckraběti rýnskému odebrán titul kurfiřta? Komu a proč byl tento titul převeden a jak celou záležitost vyřešil vestfálský mír?
4. Co se myslí „augšpurským vyznáním“? Ve kterých dědičných zemích císaře má být alespoň částečně povoleno a proč?

■ Vazba na rámcový vzdělávací program pro gymnázia:

RVP G: popíše základní rysy reformace a protireformace, vysvětlí důsledky pro další evropský i světový vývoj